

GLASILO SOCIALISTIČNE ZVEZE DELOVNEGA LJUDSTVA OBČINE DOMŽALE

ČEBINE — PRELOMNICA V ZGODOVINI PARTIJE NA SLOVENSKEM

Komunistična partija Slovenije je pred ustanovnim kongresom imela 17 let hudih bojov, uspehov in porazov, začetnih težav in omahovanj, pa tudi pomembnih revolucionarnih odločitev ter idejnih in političnih vzponov. S tem je pokazala, da prevzema revolucionarno razredno odgovornost pred delavskim razredom za svojo politiko v boju za zgodovinske interese delavskega razreda in vseh delovnih ljudi, kakor tudi odgovornost do svojega naroda, za politiko njegovih resničnih nacionalnih interesov. Ta boj je terjal od borcev delavskega revolucionarnega gibanja mnogo žrtev, vere v zmago, vztrajnosti in veliko odgovornosti.

Skoraj v dveh desetletjih delovanja — ilegalnega in polilegalnega — so se akcije KPS izražale v delovanju komunistov v stavkovnih gibanjih in delom med kmeti, mladino in povezovanjem ljudskih množic. Ustanovni kongres Komunistične partije Slovenije je bil plod boja in razvoja komunističnega gibanja na Slovenskem in v Jugoslaviji. Prav zaradi tega je naša socialistična skupnost dolžna dati priznanje vsem tistim, ki so v posameznih etapah njenega boja in razvoja kakorkoli prispevali k njenemu razvoju in k nenehnemu boju. Ustanovni kongres je bil v trenutku, ko je naraščal val imperialističnega nasilja. Najvidnejši slovenski komunisti so pripravili vse potrebne dokumente, ki jih je sprejel kongres. Med njimi je najvažnejši MANIFEST KPS, naslovljen delovnemu ljudstvu Slovenije in katerega je na osnovi temeljite razprave vodilnih komunistov predložil kongresu Edvard Kardelj.

Manifest je odkril vso nevarnost za slovenski narod v naraščanju fašizma in zločinske politike režima Stojadinović — Korošec. Za ohranitev svobode in neodvisnosti slovenskega naroda, za ohranitev in ureditev celovitosti nacionalnega ozemlja, je Manifest postavljaval prav tiste pogoje, ki so bili neizogibno izhodišče za graditev nove Jugoslavije. V Manifestu je med drugim bilo poudarjeno naslednje:

— slovenski narod v vsej svoji zgodovini ni bil še nikdar v tako veliki nevarnosti, kot danes, saj je razcepljen, neoborožen, nezavarovan in nesposoben za obrambo. Slovenija je ena od tistih dežel, po kateri nameravajo fašisti najprej stegniti svoje roke. Ta nevarnost se je še povečala z nemško-italijansko pogodbo;

— politika dr. Korošca, kot predstavnika najmočnejše stranke v Stojadinovićevi vladi, je nasprotna interesom slovenskega naroda in ga izpostavlja popolnemu uničenju;

— slovenski narod mora dobiti demokratične svoboščine in njegov obstoj bo zagotovljen v svobodnem združenju jugoslovanskih narodov. Potrebno je odpraviti sramotne zakone šestojanuarske diktature in vojaško-fašističnega režima. Jamstvo mednarodnega miru in zaščita malih narodov, zlasti pa interesov slovenskega naroda, je v kolektivni obrambi vseh ogroženih narodov, ki morajo združiti vse demokratične sile za svoj lastni obstoj;

— delavski razred, ki predstavlja tretjino slovenskega naroda, predstavlja njegov najbolj zavedni napredni in najbolj organizirani del. Zato nosi zgodovinsko odgovornost za bodočnost slovenskega naroda, kakor mu je naš veliki pisatelj Ivan Cankar zapustil kot oporoko: „Na meni, na mojih plečih, na plečih delavca — proletarca leži bodočnost slovenskega naroda, naroda — proletarca.“

Josip Broz Tito, generalni sekretar
KPJ

Udeleženci ljudskofrontnega shoda na Taboru nad Ihanom 23. junija 1937

Tako je Manifest postal temeljni program ljudskofrontnega gibanja, ki je kasneje preraslo v Osvobodilno fronto slovenskega naroda in se razvilo v današnjo Socialistično zvezo delovnih ljudi. Moč ljudskih množic se je pokazala že pri pomembnih shodih leta 1935 v Celju, Ljutomeru in na Jesenicah. Po ustanovnem kongresu pa je Komunistična partija dobila še večje zaupanje med množicami. To pa je omogočilo, da se je partija krepila in postala vodilni dejavnik v političnem življenju slovenske družbe.

Po ustanovnem kongresu je bil 23. maja 1937. leta eden največjih shodov na Taboru nad Ihanom, ki je bil hkrati tudi najboljši odgovor in dokaz, kako globoko je uspelo Komunistični partiji zasidrati idejo ljudske fronte neposredno med delavskimi in kmečkimi množicami.

Tako je Manifest ustanovnega kongresa KPS pomenil na eni strani

(Nadaljevanje na 2. strani)

JOSIP BROZ TITO NA III. KONFERENCI KPS NA VINJAH

Josip Broz Tito med delavci v Kamniku

Letos praznujemo pomemben jubilej – štiridesetletnico Titovega vodstva KPJ – ZKJ, in tako so z njegovimi idejnimi, organizacijskimi in akcijskimi napori odločilno in neločljivo povezana kar tri velika obdobja v razvoju revolucionarnega delavskega gibanja in v zgodovini narodov in narodnosti Jugoslavije: nenehna krepitev vloge konsolidirane KPJ v celotnem družbenopolitičnem življenju od sredine tridesetih let dalje, revolucionarni narodnoosvobodilni boj jugoslovanskih narodov in narodnosti za nacionalno in socialno osvoboditev v pogojih fašistične okupacije med drugo svetovno vojno in končno velika doba graditve naše samoupravne socialistične družbe po osvoboditvi.

Ob tem moramo posebej poudariti, da se je Josip Broz Tito že pred letom 1937, ko je postal generalni sekretar centralnega komiteja KPJ, s svojimi velikimi prizadevanji za njeno organizacijsko in idejno utrditev vedno bolj uveljavljal kot njena vodilna osebnost. Začetek Titove nepretrgane krepitve vloge v KPJ sega v leto 1934, ko je že kmalu po vrnitvi z robije postal sredi leta član politbiroja CK KPJ. V tej funkciji je dobil kot svojo prvo poveljavno nalogo, da pripravi IV. državno konferenco KPJ in pokrajinski partijski konferenci za Hrvaško in Slovenijo. Začelo se je torej novo obdobje v nje-

govem delovanju, ko je opravljal odgovorne naloge pri usmerjanju celotne KPJ in še posebej v posameznih pokrajinah.

Pri izpolnjevanju te naloge je Josip Broz Tito večkrat prihajal v Slovenijo, kjer je poleti 1934 bival tri tedne in tedaj se je tudi prvič srečal z nekaterimi vodilnimi slovenskimi komunisti. Zlasti pomembno je bilo njegovo sodelovanje na pokrajinski konferenci KPJ v Goričanih sredi septembra 1934, ki je sklenila obdobje obnavljanja partije na Slovenskem po udarcih v začetku šestojanuarske diktature.

Izoblikovala je izhodišča za uveljavljanje enotne delavske fronte in ljudskofrontno povezovanje vseh demokratičnih in protifašističnih sil na Slovenskem. Na njej je Josip Broz usmerjal razpravo v realno oceno dotedanjih uspehov in smotno postavljanje bodočih nalog. Po konferenci je kmalu spet obiskal Slovenijo, da bi spremljal izvajanje njenih sklepov.

Konec decembra 1934 je s pomočjo slovenskih komunistov organiziral v Ljubljani IV. državno konferenco KPJ, za katero je pomembno že dejstvo, da se je sestala v domovini. Sprejela je pomembne sklepe za uveljavljanje partije v delavskem gibanju in celotnem družbenopolitičnem življenju, za uspešno izvajanje novih nalog pa je sklenila ustanoviti komunistični partiji Slovenije in Hrvaške ter v bližnji prihodnosti še KP Makedonije. Ko se je Josip Broz Tito konec 1936 vrnil iz Sovjetske zveze kot organizacijski sekretar CK KPJ je bila njegova prva skrb posvečena prav osnovanju KPS in KPH. V kratkem času je dvakrat obiskal Slovenijo in se s člani pokrajinskega komiteja razgovarjal zlasti o odnosih s CK KPJ, ki mu je poročal, da so slovenski komunisti navdušeno pozdravili sklep, da se vodstvo KPJ vrne v domovino. V Sloveniji je imel tudi več razgovorov s komunisti iz

drugih jugoslovanskih pokrajin. Programske in organizacijske priprave za ustanovni kongres KPS aprila 1937 na Čebinah je nato vodil Edvard Kardelj, medtem ko je Josip Broz Tito organiziral avgusta 1937 ustanovni kongres KPH. Ustanovitev nacionalnih komunističnih strank na Slovenskem in Hrvaškem je bila pomembna prelomnica v razvoju revolucionarnega delavskega gibanja v obeh pokrajinah.

Že avgusta 1937 je Josip Broz Tito prevzel dejansko vodstvo KPJ, njen generalni sekretar pa je postal konec istega leta. Spomladi 1938 je nato sestavil začasno vodstvo KPJ, v katerega je iz Slovenije vključil Edvarda Kardelja, Franca Leskoška in Miho Marinka. To se je prvič sestalo kmalu po formiranju na Lisci v Zasavju in razpravljalo zlasti o nevarnosti fašistične agresije na Jugoslavijo po priključitvi Avstrije k nemškemu rajhu. S svojimi ugotovitvami je dalo izhodišče za razmah narodnoobrambene gibanja. O tej problematiki je obsežno razpravljala I. konferenca KPS aprila 1938 v Šmiglovi zidnici nad Grajsko vasjo v Savinjski dolini, ki se jo je udeležil tudi Josip Broz Tito. KPS je na njej sprejela zelo konkretne naloge za nadaljnje združevanje vseh demokratičnih in domoljubnih sil slovenskega naroda v boju zoper fašistično nevarnost, pred katero bodo Slovenci obranili svoj obstoj le v svobodni in demokratični Jugoslaviji.

Avgusta 1938 je bila na Vrheh nad Trbovljami širša konferenca KPS, na kateri je bil spet tudi Josip Broz Tito, ki je govoril zlasti o španski državljanski vojni. Komuniste kamniškega okraja pa je na njej zastopal Viktor Avbelj z ilegalnim imenom Kosec.

Novo pomembno srečanje Josipa Broza Tita s Slovenijo je bilo

Edvard Kardelj, član politbiroja CK KPJ

vpliv. Poleti 1939 je en mesec bival tudi pri svoji teti na Trebčah, kjer je napisal več člankov za partijska glasila.

Že ta pregled nekaterih Titovih najpomembnejših obiskov v Sloveniji pred začetkom druge svetovne vojne v funkciji predstavnika oziroma generalnega sekretarja CK KPJ nam kaže, da si je veliko prizadeval za spoznavanje razmer v organizacijskem razvoju in delovanju partije na Slovenskem z osebnimi stiki in da je z udeležbo na več pomembnih konferencah in sestankih neposredno pomagal iskati najboljše pot za še uspešnejše uveljavljanje partije v družbenopolitičnem življenju na Slovenskem. S svojimi poročili je dosegel, da je dobil CK KPJ v tujini dejansko sliko razmer v Sloveniji, kot član vodstva KPJ pa je v številnih pismih dajal slovenskim komunistom navodila za aktivnost. Skratka Tito je neposredno in posredno pomagal k organizacijski in akcijski krepitvi partije na Slovenskem, pokrajinski

Na Judeževi domačiji je bila 29. oktobra 1967. leta odkrita spominska plošča. Tega odkritja so se udeležili tudi predvojni komunisti, ki so sodelovali na III. konferenci KPS

nato spomladi 1939, ko je na Lisci vodil novo sejo politbiroja CK KPJ, nato pa je v Tacnu pod Šmarno goro vodil še državno posvetovanje KPJ. Na njem so kritično analizirali stanje partije po posameznih pokrajinah, ter sprejeli sklepe za odpravo subjektivnih in objektivnih ovir do popolne konsolidacije. Glede KPS je posvetovanje ugotovilo, da ima trdno vodstvo, močno organizacijo in širok

komite KPJ oziroma od leta 1937 centralni komite KPS pa sta bila trdna opora njegovim prizadevanjem za utrditev KPJ in pri njenem usmerjanju na izpolnjevanje novih zgodovinskih nalog.

Titov zadnji obisk v Sloveniji pred fašističnim napadom na Jugoslavijo pa je bil povezan z njegovo udeležbo na III. konferenci KPS

(Nadaljevanje na 3. strani)

(Nadaljevanje s 1. strani)

potrditev smeri sprejete že na IV. konferenci, ki se je v ljudskofrontnem gibanju v letih 1935–1936 že uveljavila, na drugi strani pa pomeni poglobitev v razčlenitev takratnega položaja slovenskega naroda in obstoječih nacionalnih in socialnih razmer.

Občinski komite ZKS
Domžale

(Nadaljevanje z 2. strani)

29. in 30. junija 1940 na Vinjah, segal je torej v čas, ko je druga svetovna vojna že „prešla svojo začetno razvojno pot“ in stopila „v fazo daljnosežnih političnih in družbenih odločitev.“ Mednarodne in notranjepolitične razmere v prvih mesecih vojne je analizirala najprej II. konferenca KPS v noči od 31. decembra 1939 na 1. januar 1940 v Joštovem mlinu v Medlogu pri Celju. Na njej so tudi sklenili po-spešiti vključevanje novih kadrov v KPS, zaradi nevarnosti pred aretacijami pa so se morali partijski voditelji umakniti v popolno ilegalo. Toda silovito razgiban čas je terjal sklic nove konference KPS, za katero so se po okrožjih začele priprave že spomladi 1940.

Pri izbiri kraja za konferenco se je vodstvo KPS odločilo za domažlsko območje, ker je imelo dobre stike s partijsko organizacijo Dob-Prevoje. Ta je uspela pridobiti širok krog simpatizerjev, usmerjala je delavsko gibanje na domažlskem območju in organizirala tudi več uspešnih ljudskofrontnih akcij, s čemer je izpričala tudi svoj vpliv med širokimi ljudskimi množicami. Omenimo naj tudi, da so njeni člani pomagali vzpostaviti stike s tiskarno Petra Veita na Viru, ki je leta 1939 natisnila tudi knjigo Edvarda Kardelja—Speransa, **Razvoj slovenskega narodnega vprašanja**. V njej pa so istega leta natisnili tudi znani proglas Zveze delovnega ljudstva Slovenije „Kaj hočemo“. Prav v tej pomembni ljudskofrontni organizaciji, ki je nastala nekaj dni po začetku druge svetovne vojne je bil zaupnik tudi kmet Polde Miš. Na njegovo domačijo na Gorjuši so

in Vesna Stranič. Pokazal jim je opuščeno Judežovo domačijo, last Jožeta Štifterja, ki jo je delno uničil požar leta 1934. Pri ogledu so ugotovili, da je velika izba uporabna za konferenco, prav tako pa bi lahko v kuhinji pripravljali tudi hrano za njene udeležence. Na odločitev za Judežovo domačijo pa je vplivala zlasti njena oddaljenost od naselij in možnost za prihod delegatov na konferenco z različnih strani.

Poglavitne tehnične priprave je nato prevzel organizacijski sekretar CK KPS Tone Tomšič, ki je s svojimi sodelavci še večkrat obiskal Vinje. Izdelal je načrt dohodnih poti za posamezne skupine delegatov in jih nato z vodiči tudi prehodil. Za zbirališča delegatov je določil Laze, Jevnico, Dolsko, Šentjakob in Šentvid pri Lukovici. Posebno odgovorno nalogo je zupal študentki Adi Krivic. Dobro jo je seznanil s potjo od Laz do Vinj, šele zadnji dan pa ji je povedal, da mora na železniški postaji počakati nekega delegata iz Zagreba in ga nato odpeljati po cesti skozi Laze proti Judeževi domačiji, v primeru, da bi bili na postaji orožniki pa naj bi odšla z njim po bližnjici čez železniško progo. Ob določenem času se je z vlakom pripeljal „neznanec“ — Josip Broz Tito, ki je s Krivičevim izmenjal razpoznavni znak in takoj sta odšla na pot. Med potjo je napravil nanjo izreden vtis z neposrednostjo v razgovoru. Srečno sta prišla že do bližine Vinj, ko sta zgrešila pot. Med njenim iskanjem sta kmalu naletela na ljubljansko skupino delegatov in skupaj so prišli do Judeževe domačije. Tja so v presledkih ves dan prihajale po določenih poteh manjše skupine delegatov. Vse je pote-

nizirale kuhinjo, za varen potek konference pa je Tomšič organiziral tudi stražarsko službo.

Tako je zvečer v nabito polni izbi, po poročilih v Proleterju se je zbralo na Vinjah 45 delegatov, začel sekretar CK KPS Franc Leskošek III. konferenco KPS, ki je nato trajala do jutranjih ur 30. junija. Osrednji referat je imel Edvard Kardelj, ki je govoril o notranjem in zunanjepolitičnem položaju ter o delovanju KPS od ustanovitve do srede 1940. Referat o partijskih organizacijah in kadrih je imel Tone Tomšič, o delu komunistov med mladino, ženami, o ljudski pomoči, o sindikatih, o akciji za društvo prijateljev Sovjetske zveze pa so referirali oziroma razpravljali tudi Boris Kidrič, Boris Kraigher, Vlado Krivic in drugi.

K oblikovanju temeljne usmeritve pa je pomembno prispeval prav Josip Broz Tito, ki so ga njenim udeležencem iz konspirativnih razlogov predstavili kot delegata kominterne. Ob 9. uri zjutraj je v sklepni besedi, polni borbenosti in optimizma, po oceni mednarodnih in notranjih razmer poudaril, „da so jugoslovanski narodi in KPJ pred odločilnimi revolucionarnimi dogodki, ki jih bo neizbežno sprožila vojna tudi v Jugoslaviji.“ (cit. po delu Alenke Nedog, Tito v Sloveniji).

V resoluciji so delegati posebno pozornost posvetili osvetlitvi razvoja druge svetovne vojne in njene imperialistične značaja. Poudarili so, da je KPS v prizadevanjih za obrambo nacionalnih interesov slovenskega naroda zahtevala „dosledno naslonitev na Sovjetsko zvezo in demokratične pravice za delovno ljudstvo. Izjavi-

stranki z vso nujnostjo, da vzgaja in šola nove kadre, da dviga teoretični in politični nivo starih kadrov, da izdaja in širi marksistično — leninistično literaturo, zlasti pa da organizira med članstvom temeljit študij „Kratke zgodovine VKS(b)“.

d.) Stranka mora odpraviti vse ostale pomanjkljivosti, ki jih resolucija posebej našteva.

Sklep

Da bo Komunistična stranka Slovenije kot sestavina celotne Komunistične stranke Jugoslavije mogla pod vodstvom Centralnega odbora KSJ in KI izvršiti v Sloveniji svojo nalogo prednje straže delavskega razreda in delovnega ljudstva, ji je v tem usodnem, odločilnem času poleg komunistične kritike in samokritike nujno potrebna stroga disciplina, budnost in enotnost v njenih lastnih vrstah. KSSI mora voditi odločen in neusmiljen boj proti vsem tujim, oportunističnim in škodljivim, protistrankinim elementom, ki bi hoteli razvodeniti njeno linijo razbiti njeno enotnost, omajati avtoriteto njenega vodstva in jo tako onemogočiti za izvršitev njene zgodovinske naloge.

Julij 1940.

Komunistična stranka
Slovenije

Sklep resolucije s konference na Vinjah

Judeževa domačija, v kateri je bila III. konferenca KPS

večkrat prihajali tudi vodilni funkcionarji KPS. Manjše skupine članov CK KPS so se pri njem večkrat sestale, leta 1940 pa je na njegovi domačiji bival tri tedne tudi sekretar CK KPS Franc Leskošek. Ta je skupaj z Miho Marinkom najprej prek komunista iz leta 1920 Ivana Pustotnika iskal prostor za konferenco na Moravškem. Maja 1940 pa so se pri Mišu oglasili Franc Leskošek, Boris Kidrič, Boris Kraigher, Tone Tomšič, Marija Leskošek

kalo po Tomšičevem načrtu in Boris Kidrič ga je zbadal, da je kot sin železničarja res sijajno organiziral promet.

Medtem ko je imel Josip Broz Tito po svojem prihodu razgovore s funkcionarji CK KPS in posameznimi delegati, je Tone Tomšič vodil še zadnja dela pri ureditvi prostorov. Delegati so sami izdelali proste klopi in mizo, kurirke so zatemnile okna s pregrinjali, da se ne bi videla luč petrolejk, ter orga-

la je, da bi delovno ljudstvo branilo državo, če bi bila izpolnjena ta dva pogoja, dobro vedo, da edina ta dva pogoja lahko preprečita vsako imperialistično avanturo tuje in domače buržoazije.“ Analizo družbenopolitičnih razmer in delovanja KPS od ustanovnega kongresa leta 1937 dalje pa so sklenili z dvema ugotovitvama:

„1. da je slovenska buržoazija v vsaki fazi evropskega in svetovnega razvoja vodila izrazito protinacio-

resi slovenske buržoazije.“ (cit. po resoluciji).

V oceni političnih strank in organizacij se je v resoluciji odražala kratkotrajna skalitev odnosov med zavezniki v ljudskofrontnem gibanju, ki so jih povzročili nekateri mednarodni dogodki (nenapadalni pakt med Sovjetsko zvezo in Nemčijo, sovjetsko-finska vojna, kominternska opustitev

(Nadaljevanje na 4. strani)

Josip Broz Tito se je na svojih uradnih obiskih večkrat zadržal tudi v Domžalah, kjer so ga prisrčno pozdravili številni prebivalci

nalno politiko, če so ji le to narekovali njeni razredni interesi, če je le to zapovedoval njen parazitski protiljudski žep;

2. da je Komunistična stranka Slovenije zastopala v vsaki fazi interese slovenskega delovnega ljudstva, njegovo borbo za kruh, mir in svobodo in da se je tako tudi izkazala kot edina dosledna protimperialistična zastopnica slovenskega naroda, čigar temeljne koristi so v ostrem nesoglasju z inte-

(Nadaljevanje s 3. strani)

ljudskofrontne politike itd.). KPS si je v resoluciji postavila za temeljno nalogo boja za dosledno naslonitev na Sovjetsko zvezo in za pravo ljudsko demokracijo, katerega jedro „je proletariat: okrog sebe mora zbrati najširše plasti delovnega ljudstva in vse tiste, ki ne verjamejo več skrahiranim perspektivam meščanskih ter malomeščanskih strank, temveč se jasno in iskreno opredeljujejo za naslonitev na ZSSR.“ Prav v akciji za ustanovitev Društva prijateljev SZ, ki je neposredno sledila konferenci na Vinjah kot izpolnjevanje ene najpomembnejših nalog iz resolucije, pa so se utrdili tudi odnosi med najpomembnejšimi dejavniki v ljudskofrontnem gibanju. Ob njej so s KPS sklenili akcijski sporazum najprej septembra 1940 krščanski socialisti in v začetku naslednjega leta demokratično krilo Sokola, v pripravah za ustanovitev omenjenega društva pa so se z njo tesno povezali tudi predstavniki slovenskega izobraženstva. Tako so se dokončno povezale kasnejše ustanovne skupine Protiimperialistične oziroma Osvobodilne fronte slovenskega naroda.

KPS je poudarila, da je treba boj za izpolnitev temeljnih nalog najtesneje povezati tudi z akcijami za dnevne koristi delovnih ljudi – proti druginji, za zvišanje mezd, za zmanjšanje kmečkih bremen itd. V te akcije naj KPS pritegne tudi mladino in žene, posebej pa morajo na tem področju imeti pomembno vlogo strokovne organizacije – sindikati. KPS pa je tudi poudarila nujnost krepitve zvez s kmečkimi množicami, kajti brez njih „ne bosta mogla niti delavski razred niti stranka izpolniti svojih nalog.“

Na konferenci so delegati odkrito spregovorili tudi o slabostih, napakah in pomanjkljivostih v delovanju KPS. O dotedanjih organizacijskih in kadrovskih uspehih sta pričala podatka, da se je število članstva od ustanovnega kongresa povečalo na 650 članov in da so bile krajevne organizacije ustanovljene v vseh pomembnih središčih. Delegati so sklenili, da je treba KPS še nadalje krepiti s pritegnitvijo delavskih in kmečkih kadrov, ki so se izkazali v množičnih akcijah ter z vključevanjem žena in mladine, pray tako pa je treba še večjo pozornost posvetiti tudi zvezam med vodstvom in organizacijami ter marksističnemu izobraževanju članstva. Rezolucija III. konference KPS se zaključuje z naslednjim sklepom: „Da bo Komunistična stranka Slovenije kot sestavina celotne Komunistične stranke Jugoslavije mogla pod vodstvom Centralnega odbora KSJ in KI izvršiti v Sloveniji svojo nalogo prednje straže delavskega razreda in delovnega ljudstva, je v tem usodnem, odločilnem času poleg komunistične kritike in samokritike nujno potrebna stroga disciplina, budnost in enotnost v njenih lastnih vrstah. KSSI mora voditi odločen in neusmiljen boj proti vsem tujim, oportunističnim in škodljivim, protistrankinim elementom, ki bi hoteli razvodeniti

njeno linijo, razbiti njeno enotnost, omajati avtoriteto njenega vodstva in jo tako onesposobiti za izvršitev njene zgodovinske naloge.“

Konferenca je izvolila tudi centralni komite KPS, iz konspirativnih razlogov ne poimensko, ki ga je sestavljalo 66 % delavcev in kmetov, 30 % nameščencev in intelektualcev in 4 % obrtnikov. Ob tem naj omenimo, da je CK KPS nato uspešno in hitro izpolnjeval nalogo o kadrovski krepitvi KPS, saj je že do oktobra število njenih članov naraslo na več kot 800.

Konferenca KPS na Vinjah je bila nova etapa v razčiščevanju stališč do mednarodnih in notranjepolitičnih dogodkov po začetku druge svetovne vojne, ter v zastav-

ljanju aktualnih nalog glede na nove razmere. V tem pogledu je bila do neke mere nadaljevanje konference v Medlogu. III. konferenca sodi tudi v priprave na V. državno konferenco KPJ oktobra 1940 v Zagrebu, ki „je v bistvu proklamirala povezanost narodnoosvobodilnega boja s socialistično revolucijo“, dala je torej izhodišče za „osnovno strateško politično orientacijo tudi v času narodnoosvobodilne vojne“ (Edvard Kardelj). Poudarimo naj še, da KPJ tudi ob spremenjeni politiki kominterne po začetku II. svetovne vojne ni spreminjala svojih načelnih stališč, da je fašizem največja nevarnost za Jugoslavijo. KPJ se je bojevala proti vključitvi Jugoslavije v vojno, za njeno naslonitev na Sovjetsko zvezo in če bo napadena za obrambo domovine.

Posebno obeležje pa je dala konferenci na Vinjah udeležba generalnega sekretarja CK KPJ Josipa Broza Tita. To je bil namreč tudi njegov zadnji obisk v Sloveniji pred fašističnim napadom aprila 1941, medtem ko je njegov prvi neposredni stik s Slovenijo povezan s Kamnikom, kjer je bil v letih 1911/12 zaposlen v Titanu kot kovinar. Na konferenci na Vinjah je Josip Broz Tito optimistično in napol v šali napovedal, da se bodo na naslednji konferenci sestali že v osvobodjeni Ljubljani. In zares se je novo obdobje Titovih neposrednih stikov s Slovenijo začelo v povsem novih pogojih, kajti po udeležbi na konferenci na Vinjah je prišel na Slovensko šele po petih letih, 26. maja 1945 v Ljubljano kot predsednik vlade Demokratične federativne Jugoslavije.

Stiplovšek dr. Miroslav

ZMAGOVITA STAVKA PAPIRNIČARJEV NA KOLIČEVEM LETU 1935 — PRELOMNICA V DELAVSKEM GIBANJU NA DOMŽALSKEM OBMOČJU

Franc Bukovec, organizator in voditelj delavskega gibanja v Bonačevi papirmici na Količevem

Marjan Dermastia je prenašal navodila pokrajinskega komiteja KPJ za Slovenijo predsedniku stavkovnega odbora Bukovcu

Ivan Maček je v imenu pokrajinskega komiteja KPJ za Slovenijo dajal navodila za organizacijo stavke papirniškega delavstva na Količevem

Z dolgotrajno stavko papirničarjev v Bonačevi tovarni na Količevem sredi leta 1935 se začel novo obdobje v zgodovini delavskega gibanja na domžalskem območju, za katerega je nato značilno, da se je vse do okupacije aprila 1941 nenehno uspešno razvijalo in da se je v njem krepila vloga partije.

V obdobju med vojnima se je delavsko gibanje na domžalskem območju prvič razmahnilo v revolucionarnih razmerah po prevratu leta 1918. Tedaj je slavninarsko delavstvo iz Domžal in Mengša v vseh tovarnah ustanovilo prve strokovne organizacije – sindikate krščanskosocialne Jugoslovanske strokovne zveze (JSZ). Dotlej je bilo od konca devetdesetih let 19. stoletja organizirano le v katoliških delavskih izobraževalnih in pod-

pornih društvih. Zaradi nevdržnih gmotnih in delovnih razmer pa je slavninarsko delavstvo že leta 1917 stavkalo v Domžalah in Mengšu, spomladi 1918 pa ponovno v Domžalah. Organizacije JSZ so se v povojnih letih prizadevno bojevale za izboljšanje položaja slavninarskega delavstva, toda zaradi hude krize slavninarske industrije so dosegle le skromne uspehe. Zadnji večji akciji slavninarskega delavstva sta bili stavki februarja 1922 v Domžalah in aprila istega leta v Mengšu, nato pa je delavsko gibanje slavninarjev skoraj usahnilo.

Poseben poudarek pa je dala revolucionarnemu gibanju na domžalskem območju po prvi svetovni vojni ustanovitev organizacije KPJ v Dobu sredi leta 1920. Dobski komunisti so dosegli velik

uspeh zlasti na volitvah v ustavodajno skupščino novembra 1920. Tudi po zakonu o zaščiti države iz sredine leta 1921, ki je KPJ potisnil v globoko ilegalo, so komunisti z dobskega območja nadaljevali svoje delovanje. Nastopali so tudi na shodih in volitvah, do prepovedi s takojmenovano malo obznano po prvounijskem spopadu revolucionarnega delavstva z orjunaši leta 1924 v Trbovljah, pa je v Dobu delovala tudi legalna komunistična organizacija Neodvisne delavske stranke Jugoslavije. Na le redkih podeželskih območjih Slovenije je partiji v tem obdobju uspelo pridobiti tolikšen vpliv, kot na dobskem območju.

Tovarniško delavstvo se je na domžalskem območju ponovno

(Nadaljevanje na 5. strani)

(Nadaljevanje s 4. strani)

poskušalo sindikalno organizirati leta 1927, ko so slavnikiarji v Domžalah, papirničarji v Bonačevi tovarni na Količevem in tekstilci v

delodajalci pa se tudi niso držali določil o higijensko-varnostnih razmerah v obratih.

Velika gospodarska kriza pa je hudo prizadela položaj vsega slovenskega delavstva in po njegovi

Udeleženci velike stavke papirničarjev na Količevem 1935. leta

Induplati v Jaršah osnovali svoje skupine JSZ. Medtem so se namreč že vzporedno s propadanjem nekdanj svetovno znane slavnikiarske industrije v Domžalah in v Mengšu razvijala nova industrijska podjetja, na kar je vplivalo več dejavnikov: veliko cenene delovne sile, ugodni energetski viri ob Kamniški Bistrici ter dobre cestne in železniške zveze. Tako sta npr. že leta 1920 začeli obratovati Bonačeva papirnica na Količevem in Bistra, kasnejša tovarna barv in škroba Medić – Zankl v Domžalah, leta 1923 pa tekstilna tovarna Induplati v Jaršah, Kocjančičeva tovarna sanitetnega materiala na Viru ter Marxova tovarna lakov na Količevem; vse so postopoma povečevale proizvodnjo ter hkrati število delavstva. To se je rekrutiralo pretežno iz kmečke sredine in se šele postopoma oblikovalo v pravo industrijsko delavstvo. Zaradi tega je tudi ideja o potrebi sindikalne organiziranosti vanje težje prodirala. V Bonačevi tovarni in v Induplati sta vodstvi podjetij z odpusti sindikalnih organizatorjev kmalu zatrli organizacijo, domžalska strokovna organizacija pa je zaradi propada največjih slavnikiarskih tovarn, ki so morale leta 1931 osredotočiti proizvodnjo v novem podjetju Universale v Oberwalderjevi tovarni, izgubila skoraj vse člane. Ta podružnica JSZ je začela ponovno aktivneje delovati šele leta 1934. Tako je ostalo delavstvo na domžalskem območju ob veliki gospodarski krizi dejansko brez varstva strokovnih organizacij.

Bojazen pred odpusti delavskih voditeljev pa je bila v vseh drugih tovarnah do sredine 1935 tolikšna, da se nihče ni upal odkrito organizirati sindikata. V takih razmerah so podjetniki spoštovali le tiste zakone, ki so jim omogočali dobičke, niso pa se držali zakonitega osemurnega delavnika in ponekod so morali delavci delati po 12 ali celo več ur na dan brez zakonitega poviška za nadure; delavstvo je bilo slabo plačano, kaznovali so ga z velikimi odtegljaji od zaslužkov,

analizi je pokrajinska konferenca KPJ za Slovenijo septembra 1934 v Goričanah naložila komunistom kot prvo nalogo, da organizirajo stavke in druge akcije za izboljšanje mezd in delovnih pogojev. Se temeljite pa je o približevanju velikega stavkovnega vala, zaradi nevdržnih delavskih razmer, razpravljala IV. državna konferenca KPJ konec 1934 v Ljubljani, ki je izdelala tudi nadrobna navodila o pripravljanju in vodenju stavk. Partijske organizacije so dobile nalogo, da organizirajo stavkovna gibanja zlasti v velikih industrijskih podjetjih in jim dajo tudi politični značaj, da ustvarijo tudi med kmeti, obrtniki, trgovci in drugimi ter tako ustvarijo pogoje za razvoj širokega ljudskofrontnega gibanja.

Pokrajinski komite KPJ za Slovenijo in njegove organizacije so naloge, ki so jim jih naložile obe partijski konferenci prizadevali uspešno izpolnjevati. Za organizacijo stavk je pokrajinski komite KPJ za Slovenijo budno zasledoval razmere v podjetjih in nato prek komunistov in simpatizerjev „na terenu“ ob svojem neposrednem angažiranju poskušal stavkovne in druge boje kar najbolje pripraviti ter podvzeti vse ukrepe za njihovo pravilno vodenje do uspešnega konca. V poletnih mesecih leta 1935 je to delo rodilo bogate sadove, saj je tedaj izbruhnilo na Slovenskem 12 stavk in vsaka med njimi ima svoje posebnosti, ki izvirajo iz razmer, v katerih je do njih prišlo. Tako je v marsikaterem pogledu zanimivo in značilno tudi mesto stavke papirniškega delavstva v Bonačevi tovarni na Količevem od 17. avgusta do 14. oktobra v stavkovnem valu leta 1935.

Krščankosocialistična Delavska pravica je zlasti v članku 7. marca 1935 obširno poročala o nevdržnih razmerah v Bonačevi tovarni in pozvala delavstvo, naj se organizira. Že pred tem ga je kritizirala, ker v letih 1927/28 ni odločno nastopilo zoper odpuste organizatorjev strokovne organizacije JSZ v tovarni.

Delavska pravica je v opisu raz-

mer na Količevem zapisala: „To ubogo delavstvo mora prenašati take protizakonite krivice in šikaniranje, da je res do skrajnosti potrpežljivo, da mu ne zavre kri.“ To je ilustrirala z več primeri o nizkih mezdah, o visokih odtegljajih zaradi kazni, o velikem izkoriščanju pri akordnem delu, pri katerem delavstvo zasluži manj kot pri urnih mezdah, o neizvajanju zakonskih določil glede delovnega časa, saj morajo delavci, ki pridajo na delo ob 7. uri zjutraj, delati do 19. ure ali celo do 22. ure zvečer, včasih pa tudi po tri šhte zaporedoma, potem pa jih pošljejo na brezplačni dopust, o neizplačevanju 50 % poviška za nadure, o odnosu inozemskih vodilnih delavcev, zlasti ravnatelja Wultscha, do domačinov, ki jih na vse mogoče načine šikanirajo, zapostavljajo in zlorablajo. Ta članek nazorno kaže vzroke za kasnejšo stavko. V njem je Delavska pravica tudi pozvala delavstvo na Količevem, naj „napravi konec takemu početju“.

V tem času je v tovarni potekala velika agitacija za ustanovitev strokovne organizacije. Med delavkami jo je vodila Antonija Bevc, ki je bila organizirana že od leta 1932 v JSZ in je delala po navodilih Angelce Ocepke, drugi organizator pa je bil komunist Franc Bukovec, ki mu je dal prva navodila za delo Franc Leskošek. Sklepne priprave za ustanovitev strokovne organizacije so se začele v začetku poletja 1935. Konec julija se je na Goričanski konferenci izvoljeni sekretar pokrajinskega komiteja KPJ za Slovenijo Ivan Maček sestal v Radomljah z Marijanom Dermastio in Francem Bukovcem. Na sestanku so se dogovorili, da bi bilo glede na dotedanje priprave in razpoloženje delavstva ter tudi zaradi njegove enotnosti treba organizirati strokovno organizacijo JSZ, v katero bi najlažje zajeli vse delavstvo. Bukovec je namreč nekaj časa okleval, ali naj poskuša v tovarni ustanoviti po-

po ustanovitvi strokovne organizacije. Ker so predvidevali, da bi lahko Bonač potem, ko bo začela delovati skupina JSZ, postopal tako, kot leta 1927 in odpustil organizatorje, so na sestanku v Radomljah razpravljali tudi o tem, kako bi bilo za izbojevanje delavskih zahtev in za uveljavitev strokovne organizacije potrebno organizirati tudi stavko, če Bonač ne bi popustil. Tudi načelstvo JSZ je na svoji seji 7. avgusta 1935 razpravljalo o nevarnosti, da bo Bonač organizatorje strokovne organizacije takoj odpustil.

Štiri dni po velikem shodu krščankosocialističnega delavstva na Homcu 11. avgusta 1935, ki se ga je udeležilo okrog 1000 delavcev z domžalskega in kamniškega območja in na katerem je predstavnik vevškega delavstva pozval papirničarje na Količevem, naj se organizirajo, je organizacija JSZ v Bonačevi tovarni začela delati. Njen predsednik Franc Bukovec pa je že 17. avgusta hkrati s plačo dobil tudi delavsko knjižico. Vest o njegovem odpustu se je bliskovito razširila med delavstvom, ki je ob 14.15 začelo zapuščati obrate in se zbirati na dvorišču. Le nekaj posameznikov je še hotelo delati, toda po kratkem času je vseh 230 delavcev in delavke, te so pokazale izredno odločnost, enotno stopilo v stavko. Izvolili so sedemčlanski stavkovni odbor pod vodstvom Franca Bukovca. Ta je na sestanku sklenil takoj obvestiti o stavki vodstvo JSZ, papirničarje na Vevčah in delavstvo sosednjih podjetij. Tovarno je sklenil zastražiti na šestih mestih, medtem ko je ravnateljstvo poklicalo na pomoč orožnike.

Že po nekaj urah so prišli delavski voditelji iz Vevč bodriti stavkojoče delavstvo, na Količevo pa je prišel tudi strokovni tajnik JSZ Peter Lombardo. Predlagal je stavkovnemu odboru, naj od Bonača zahteva takojšnji sprejem Bukovca na delo, odpustil ravnatelja Wul-

Stavkajoče papirniško delavstvo so obiskali tudi delavci in delavke ljubljanske tovarne Rog

družnico socialdemokratske Strokovne komisije. Ker je bil pokrajinski komite KPJ za Slovenijo že dalj časa dobro obveščen o razmerah v tovarni, so na sestanku razpravljali tudi o zahtevah delavstva za ureditev delovnih in mezd in razmer, ki naj jih postavi delavstvo

tscha kot glavnega krivca nevdržnih razmer v tovarni ter nadomestitev treh tujih vodilnih uslužbencev z domačimi. Stavkovni odbor pa je nato proti Lombardovi volji razširil zahteve delavstva. Zahteval

(Nadaljevanje na 6. strani)

je sklenitev kolektivne pogodbe za ureditev vseh mezdnih in delovnih pogojev, priznanje strokovne organizacije in delavskih obratnih zaupnikov, ureditev higienskih razmer ter varstva delavstva pred preganjanjem po stavki. Legalno partijsko glasilo Delavski obzornik je 8. 10. 1935 poudarilo, da je šele z njimi koliško „delavstvo dalo svojim zahtevam popolno delavsko obliko.“

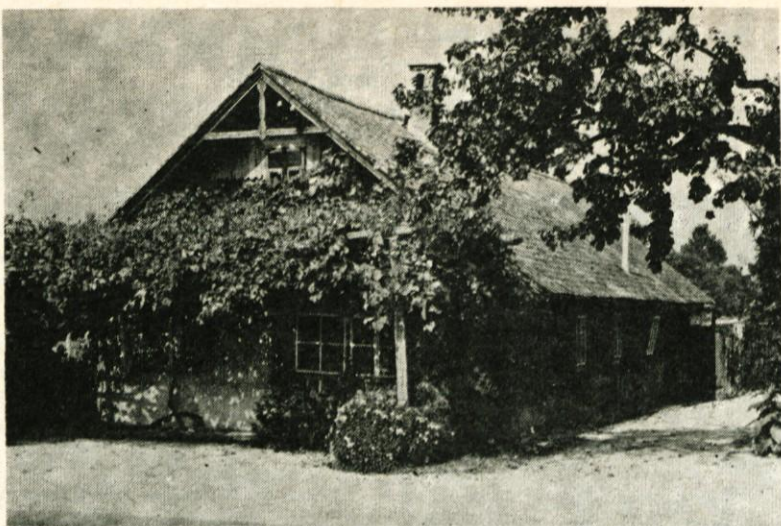
Na sreskem načelstvu v Kamniku bi se morala 19. avgusta začeti pogajanja, ki pa se jih Bonač ni udeležil in so jih morali preložiti na 22. avgust. Na njih pa podjetnik ni popustil glavnim delavskim zahtevam in je dajal le nekatere nejasne obljube, pred kakršnimi koli koncesijami pa je zahteval konec stavke. Nadaljnja pogajanja je nato zavlačeval vse do 20. septembra v pričakovanju, da se bo delavstvo medtem zaradi gmotne stiske „omehčalo“. Bonač je nato pošiljal vsakemu delavcu posebej okrožnice, v katerih je poudarjal svoje zasluge, da jim je dal zaslužek, da jim je nudil vse, kar je bilo mogoče, jim grozil z nevarnostjo brezposelnosti, označeval delavske pritožbe o nevdržnih razmerah, nasilju, velikih denarnih kaznih in nemorali v njegovi tovarni kot izmišljotine in klevete, posebej pa poudarjal, da za nenadno stavko ni bilo „nikakršnega upravičenega razloga“, da se je izvedla „na pravi način“ in da mu je delavstvo z njo povzročilo veliko gmotno škodo. Bonač si je zelo prizadeval tudi javnost preko meščanskih časnikov in radia prepričati, da so prikazi hudih razmer v njegovi tovarni neresnični in poudarjal je svoj socialni čut. V pismu 9. septembra je poudaril, da „aranžerji“ stavke delavstvo zavajajo, pozval pa ga je, naj dvigne delavske knjižice in tako hotel stavko zaostri oziroma spremeniti v kolektivni odpust – izpor. Stavkovni odbor pa je vse pravočasno opozoril, da delavskih knjižic niso hoteli prevzeti. Z neposrednim dopisovanjem delavstvu je podjetnik hotel tudi obiti strokovno organizacijo.

Vsi ti podjetniški ukrepi in pretnje so terjali dobro vodenje stavke in popolno delavsko enotnost. Omenili smo že, da je prišlo med stavkovnim odborom in strokovnim tajnikom JSZ Lombardom do nesporazuma že ob postavljanju zahtev stavkajočih, nato pa so se nasprotja zaostrevala zaradi Lombardovega predloga, naj delavstvo iztovori vagone, da bi podjetniku ne povzročili škode, zaradi njegovega zavračanja široke akcije za zbiranje pomoči stavkajočim, zaradi njegovega predloga kolektivne pogodbe, ki je vseboval nekaj delavstvu škodljivih določil, zaradi njegovih prizadevanj, da stavkajoči zmanjšajo svoje zahteve itd. in grozilo je, da bo delavstvo z njim fizično obračunalo. Stavkovni odbor je delavstvo na številnih sestankih sproti obveščal o poteku stavke, izdajal pa je tudi stenski časopis, ki ga je obveščal o nevarnostih in dezinformacijah, z njim

pa je hkrati „dobilo organ za urenje prave proletarske demokracije.“ Na sestankih je delavstvo zavračalo kompromisne Lombardove predloge in poudarjalo odločnost za izbojevanje vseh zahtev.

Pokrajinski komite KPJ za Slovenijo je imel pri usmerjanju stavke na Količevem ugodne pogoje, saj je bil predsednik stavkovnega odbora Bukovec komunist, že pred stavko je z njim vzpostavil zvezo preko Dermastie, na območju Doba, Prevov in Lukovice pa je bilo tedaj okrog 15 komunistov ter številni simpatizerji. Aktivnost komunistov s središčem v Dobu omenjajo partijska poročila iz časa obnavljanja in ponovnega utrjevanja KPJ na Slovenskem po udarcih v času šestojanuarske diktature, njihovi stiki s pokrajinskim partijskim komitejem pa so bili včasih tudi prekinjeni. Zlasti od preloma 1934/35 so svojo dejavnost zelo okrepili in se redno sestajali zlasti v Koželjevi hiši v Dobu. Bukovec se je z njimi posvetoval že v pripravah za ustanovitev strokovne organizacije v Bonačevi tovarni, zlasti pomemben pa je bil njihov delež v veliki stavki. Organizirali so široko moralno-politično in materialno podporo stavkajočim. Na pogostih sestankih pri Koželju v času stavke so se dogovarjali o zbiranju živil in denarja pri kmetih, trgovcih, obrtnikih in gostilničarjih na dobskem območju, v Črnem grabnu, v Moravski dolini, v Domžalah in drugod ter o nabiralnih akcijah med delavstvom domžalskega in tudi kamniškega območja. V skupni kuhinji se je hranilo okrog 80 družin stavkajočih. Brez te dobro organizirane materialne podpore „na terenu“, pomoč pa je prihajala tudi od drugod iz organizacij JSZ, zlasti od vevških papirničarjev, pokrajinski komite KPJ za Slovenijo pa je organiziral pomoč preko Zveze delavskih žena in deklet, bi stavkajoči delavci ne mogli zdržati tako dolgotrajnega boja. Uspeh pri zbiranju pomoči je bil posledica široke propagandne akcije o upravičenosti in nujnosti boja delavstva. Komunisti so na svojih sestankih razpravljali tudi o pojavih demoralizacije in stavkolomstva, ki ga je poskušal organizirati Bonač ter se dogovarjali o ukrepih za preprečitev teh pojavov. V imenu pokrajinskega komiteja KPJ za Slovenijo pa je dajal prva navodila predsedniku stavkovnega odbora Bukovcu Ivan Maček preko Marijana Dermastie. O tem, da je bilo slovensko partijsko vodstvo n drobno obveščeno o vseh pomembnih dogodkih v času stavke, kar mu je omogočalo njeno pravilno usmerjanje, pa pričata dva obsežna in kritična članka o njej v legalnem partijskem glasilu Delavskem obzorniku, ki so ga urejali Franc Leskošek, Tone Čufar in Rudi Rojc. Ta list je v svojem poročilu o stavki poudaril, da je prav njegov temeljit in kritičen prikaz povzročil tolikšen strah, da so se začela pogajanja za konec stavke „s polno paro“.

Medtem so bili predstavniki delavstva, župani vseh občin, iz

Koželjeva hiša v Dobu št. 102 je bila znano zbirališče komunistov in njihovih simpatizerjev med vojnama. V njej je bilo tudi več zaupnih sestankov med stavko papirničarjev

katerih je bilo delavstvo v Bonačevi tovarni in narodni poslanec Anton Kersnik v Ljubljani pri banu dr. Marku Natlačenu in mu razložili upravičenost delavskih zahtev ter ga prosili za posredovanje, ki ga je obljubil. V Kamniku pa so se nato 20. septembra po daljšem zavlačevanju obnovila pogajanja. Sreski načelnik je poskušal pregovoriti Bonača, naj bi delavstvu nekoliko popustil. Toda tajnik Zveze industrijcev je zahteval, naj oblasti posežejo v stavko v korist podjetnika in se skliceval na članek v „Slovincu“, da je prišlo do nekaterih stavk brez upravičenih vzrokov, „zgolj radi marksističnega in komunističnega hujskanja“. Pogajanja niso uspela, ker je podjetnik „na znani način na vse pristal, pa nikjer popustil.“ Bonač je tudi izjavil, da okrog 60 delavcev ne bi mogel takoj zaposliti.

Delavstvo se je še isti dan sestalo in sklenilo, da je pripravljeno delati krajši čas, toda podjetje mora ponovno vse zaposliti. To je bil nov dokaz njegove solidarnosti. Veliko solidarnost s stavkajočimi pa je izpričal tudi množični shod delavstva z domžalskega in kamniškega območja 22. septembra v Grobljah. Okrog 700 udeležencev je pozdravilo govora Toneta Fajfarja in Franca Bukovca. Ta shod je bil ena največjih manifestacij krščanskosocialističnega delavstva leta 1935 na Slovenskem. Dejstvo, da se je v nekaj tednih organiziralo skoraj vse delavstvo kamniškega okraja v JSZ in da se na Količevem bje „najhuji mezdni boj v letošnjem letu“ je bilo po pisanju Delavske pravice 26. 9. 1935 dokaz, da je to delavstvo „dozorelo za uspešen boj in za resno strokovno delo.“

Delavstvo je 5. oktobra na prigovarjanja strokovnega tajnika Lombarda sklenilo pokazati svojo pripravljenost, da se vme na delo. Izbralo je skupino delavcev, ki naj bi pripravili stroje za ponovno obratovanje. Na sestanku je Lombardo opozarjal koliško delavstvo, da ne sme zahtevati takih mezdnih in delovnih pogojev, kot jih imajo vevški papirničarji. Toda zastopnik vevškega delavstva je poudaril, da se na Vevčah niso borili le zase, „temveč da se je borilo za vse de-

lavce, da jim ne bo treba začeti vedno iz nova.“ S svojim govorom je dvignil pogum in voljo koliškega delavstva, da se bori še naprej. Izbranim delavcem niso dovolili začeti pripravljati stroje za obratovanje, pač pa je vodstvo podjetja to hotelo storiti s stavkolomci. To njegovo namero pa je delavstvo preprečilo.

Končno so se 12. oktobra začela sklepna pogajanja, ki so se jih poleg zastopnikov delavstva na čelu z Bukovcem, udeležili predstavniki centrale JSZ, Delavske zbornice, Inšpekcije dela, Zbornice za trgovino, obrt in industrijo, Zveze industrijcev, za podejete Fran Bonač in ing. Stane Bonač ter duhovnik David Doktovič iz Radomelj. Naslednji dan so vsi udeleženci pogajanj podpisali sporazum o koncu stavke. Z njim je delavstvo doseglo naslednje:

1. Zaradi stavke ne bo podjetje nikogar preganjalo ali odpustilo. Ker zaenkrat ni mogoče zaposliti vsega delavstva, bo najprej zaposlilo socialno šibkejše delavce in delavke, postopoma pa bo zopet zaposlilo vse;
2. Podjetje prizna strokovno organizacijo;
3. Podjetje prizna šest obratnih zaupnikov in prav toliko njihovih namestnikov, ki jih izvoli delavstvo;
4. Mezde se zvišajo za 10 %, v skladu pa bo mogoče zaslužiti najmanj 20 % več kot v umi mezd;
5. Delovne razmere se bodo uredile z delovnim redom po vzorcu, ki ga je izdelalo ministrstvo za socialno politiko.

Osvroženi ravnatelj Wultsch pa je potem, ko so ga delavci fizično napadli, zapustil Količevo. Sporazum je postal veljaven, ko ga je 14. oktobra sprejelo delavstvo in tako je bila dolgotrajna stavka končana.

Sporazum pomeni ne glede na dejstvo, da niso uspeli takoj izbojevati kolektivne pogodbe, veliko zmago delavstva, saj je uveljavilo vse svoje druge zahteve. Nadaljevati pa je moralo boj za dosledno izvajanje določil sporazuma. Delavska pravica je 17. 10. 1935

(Nadaljevanje s 6. strani)

sklepno poročilo zaključila z zahvalo vsem, ki so stavkujoče delavstvo podpirali:

„Prav gotovo ne bomo pozabili teh, ki so se izkazali za prijatelje ob uri preizkušnje. Za nas vse skupaj pa velja opozorilo, da bomo kos svojim nalogam le tedaj, če bomo osnovali močno in enotno delavsko strokovno organizacijo, odnosno, če bomo isto poglobili in utrdili. Kajti delavska strokovna organizacija je edino jamstvo za uspeh delavstva.“

Delavski obzornik pa je 26. 10. 1935 ob koncu stavke poudaril:

„Stavka na Količevem je pokazala nazorno, kaj zmore enotno, nerazcepljeno delavstvo, če ima vedno pred seboj jasn končni cilj, do katerega vodijo take prve stopnje, preko katerih mora iti delavstvo, če hoče končno zmago; pokazala pa je tudi, da mora biti taka borba, če hoče biti uspešna, res borba in da ne sme nikdar kreniti s poti načelnosti in nepopustljivosti. Samo v enotnosti delavskega razreda in njegovi nepopustljivi načelnosti je moč in končna zmaga!“

Zaradi kritik kompromisarskega ravnanja in napak strokovnega tajnika JSZ Petra Lombarde, ki so ogrožale uspešen potek stavke, je prišlo do napada Delavske pravice na Delavski obzornik, češ da s svojim pisanjem razbija „skupno delavsko fronto“, za katero se je zavzemal v uvodniku v prvi številki 8. oktobra 1935. Delavski obzornik je na napad odgovoril, da bi moralo Lombardove napake odkriti vodstvo JSZ in da dejstvo, da jih razkriva to glasilo, ne more biti vzrok za kakršnoli očitke. Poudaril je, da v njegovem objektivnem poročilu „ni ost nikjer naperjena ne proti delavstvu ne proti njegovi trenutni organizaciji (JSZ op. p.), temveč le in samo proti podjetniku.“ Z njimi je imel le namen, da JSZ popravi svoje napake in pridobi na ugledu, glede očitkov o „komandi“ v enotni delavski fronti pa je dodal: „Kar pa se tiče komande nad delavstvom, moramo povedati tovarišem krščanskim delavcem, da te komande ne bo imel nihče, razen delavski razred sam: njemu gre komanda in on bo vodil ostale svoje zaveznike med delovnim ljudstvom.“ Delavski obzornik je obsodil oster napad na svoja stališča in pripomnil, da je Delavska pravica hvalila zastopnike podjetnika zaradi objektivnosti na pogajanju: „Tovariši krščanski delavci! Dve liniji sta: ali za delavski razred in proti podjetnikom ali pa za podjetnike in proti delavskemu razredu; tretje linije ni! Mi se gibljemo dosledno po prvi liniji in za vsako enotnost in za vsako skupno delavsko fronto je to edini pogoj. Kdor tega pogoja ne priznava ali pa ga priznava samo na jeziku, ta razbija enotnost delavskega razreda, ta razbija skupno delavsko fronto!“ Tako je bila stavka koliškega delavstva torej nova prilika, da je partija opredelila svoja temeljna stališča do enotne delavske fronte in ob njej je pršlo

do razčiščevanja stališč med komunisti in krščanskimi socialisti.

Številni časopisni, arhivski in spominski podatki izpričujejo veliko vlogo partije v tej stavki. Na tem mestu naj poudarimo, da je bila stavka koliškega delavstva zanimiva tudi v tem pogledu, da so vsa uradna posredovanja, zastopstvo na pogajanjih in podobno opravljali funkcionarji JSZ, v kateri je bilo organizirano koliško delavstvo, toda partija je našla obliko, da je uveljavljala svojo metodo in taktiko ter delavstvo odvrčalo od poskusov kompromisarstva in ga usmerjala k odločnosti. Koliško delavstvo pa je prihajalo v spore z Lombardom, ne pa tudi z drugimi funkcionarji JSZ.

Stava koliškega delavstva ima pomembno mesto v stavkovnem valu leta 1935 na Slovenskem, saj je med okrog 25 stavkami trajala najdalj. Zato je bilo v tej stavki posebej aktualno izpolnjevanje nekaterih nalog, ki sta jih pred komuniste v stavkovnem gibanju postavili pokrajinska in državna partijska konferenca ter CK KPJ. Z angažiranjem širokih slojev „na terenu“ pa „so si komunisti močno povečali možnosti in izboljšali pogoje za svoje politično delovanje vnaprej. Tako, kakor so se ob stavkovni zmagi močno izboljšali pogoji za široko, množično politično gibanje v teh krajih nasploh,“ kot je ugotovil v svojem spominskem zapisu Viktor Avbelj. Stavka papirniškega delavstva na Količevem je torej komunistom odprla pot tudi na ljudskofrontno gibanje na domžalskem in kamniškem območju, ki je doseglo posebno viden vzpon s shodom 23. maja 1937 na Taboru nad Ihanom.

Devetinpetdesetdnevna stavka na Količevem pa pomeni predvsem začetek novega obdobja v delavskem gibanju na celotnem domžalskem območju in skupaj s stavkama delavstva v Remčevi tovarni na Duplici spomladi 1934, v katero so tudi posegli komunisti, tudi prelomnico v delavskem gibanju v nekdanjem kamniškem srezu. Z njo se namreč koliški papirničarji niso bojevali le za svobodo sindi-

kalnega organiziranja v Bonačevi tovarni, temveč dejansko za zlom nasilja podjetnikov v vseh domžalskih in okoliških tovarnah. Delavski obzornik je zato ob stavki sezonskih delavcev v tovarni Medič – Zankl 23. novembra 1935 upravičeno zapisal: „Zgled, ki ga je dala tovarna na Količevem s svojo stavko je povzročil v vsem kamniškem okraju, da se delavstvo, ki dosedaj še ni bilo organizirano, organizira.“ Že med stavko se je začelo organizirati v JSZ delavstvo v tovarnah Induplati v Jaršah, Medič – Zankl v Domžalah in Marx na Količevem, nato v Staretovem lesnem podjetju v Preserjah, sredi naslednjega leta pa so se organizirali opekarski delavci v Radomljah in tekstilni delavci v Kocjančičevi tovarni na Viru itd.; v istem obdobju pa so nastale nove strokovne organizacije tudi na kamniškem območju. V manj kot enem letu po stavki na Količevem je bila sindikalno organizirana velika večina delavstva v domžalskih in tudi sosednjih kamniških podjetjih. Komunisti so delavstvo usmerjali na enotno nastopanje. Ko je npr. dopisnik iz Kamnika, organiziran v podružnici socialdemokratske Strokovne komisije, poslal Delavskemu obzorniku dopis, v katerem je napadel JSZ, so mu obtoževanja pri objavi 21. 12. 1935 črtali, v odgovoru pa poudarili: „... delavske organizacije se ne smejo med seboj klati, temveč združevati v boju za svoje zahteve. Ustvarite krajevni medstrokovni enotni odbor; napadate lahko samo birokrate, ki temu nasprotujejo.“

Že med stavko pa so bili ustvarjeni tudi temelji za napredno usmeritev organizacij JSZ na tem območju, kar se je zlasti jasno pokazalo potem, ko je bila zaradi prehajanja celotne JSZ na demokratične pozicije 15. novembra 1935 ustanovljena Zveza združenih delavcev (ZZD). Nova režimska strokovna organizacija, ki jo je poklicalo v življenje slovensko katoliško delovno ljudstvo, da ga rešimo iz objema kapitalizma in marksizma in pripravimo pot za obnovo družabnega reda po evangelskih naukih in po naukih papežev

okrožnice Quodagesimo anno“, si je namreč prav na domžalskem in kamniškem območju takoj po svoji ustanovitvi najbolj prizadevala, da iztrga delavstvo iz vrst JSZ, ki vodi svojo organizacijo po „nevarnih in kalnih vodah.“ Naš list iz Grobeljske tiskarne je ustanovitev nove organizacije pozdravil in ji dal na voljo prostor za objavljanje poročil in obvestil. Grobeljski misionarji pa so se takoj lotili tudi pridobivanja delavstva za novo organizacijo, kar je v praksi pomenilo predvsem razbijanje JSZ. Njihovo akcijo pa so delegati vseh skupin JSZ kamniškega sreza na posvetu 21. maja 1936 v Radomljah soglasno obsodili. Ugotovili so, da se „zelena“ organizacija poskuša uveljaviti na nedostojen način, z blatenjem ter obtoževanjem funkcionarjev JSZ in da je ZZD najbolj napadalna prav na domžalskem in kamniškem območju. Delegati so izjavili, da „bodo vsi kot en moč čuvali enotnost JSZ v kamniškem okraju.“ Delavska fronta, glasilo ZZD, in Naš list sta s posebnim podarkom objavila vest, da je bila 24. maja 1936 ustanovljena prva skupina ZZD v kamniškem okraju v Grobljah. Ob tem sta naglasila, da je to prva skupina na območju, „kjer so delavci v večini že organizirani“. Toda rezultati velikih prizadevanj organizatorjev ZZD so bili zelo klavni. Našemu listu ni preostalo drugo, kot da je besno napadal organizacije JSZ, da so pod komunističnim vplivom. Režimska klerikalna organizacija ZZD se tudi kasneje ni uspela uveljaviti v delavskem gibanju v kamniškem okraju.

Po veliki stavki na Količevem se je v strokovne organizacije organizirano delavstvo domžalskega in kamniškega območja začelo načrtovati in uspešno bojevati z mezdnimi gibanji in tudi s stavkami za izboljšanje materialnih in delovnih razmer ter za njihovo urejanje s kolektivnimi pogodbami, s številnimi drugimi nastopi pa se je pod nenehno okrepjenim vplivom partije uveljavljalo tudi kot pomemben politični dejavnik.

Stiplovesek dr. Miroslav

LJUDSKOFRONTNI SHOD NA TABORU NAD IHANOM

V okviru letošnjega praznovanja 40. obletnice ustanovnega kongresa Komunistične partije Slovenije posvečamo v domžalski občini posebno pozornost tudi proslavi 40. obletnice velikega ljudskofrontnega shoda na Taboru nad Ihanom, ki ima posebno mesto tudi v slovenskem okviru, saj je bil leta 1937 najbolj množičen in je pomenil eno izmed prvih velikih akcij KPS po ustanovnem kongresu na Čebinah.

Naprosili smo člana Sveta federacije Viktorja Avblja, ki je bil tedaj sekretar celice KPS Dob-Prevoje, ta pa je organizirala udeležbo

prebivalstva domžalskega in kamniškega območja na shodu, ter Stan-ka Starina, ki je bil tedaj član navedene celice, da nam s svojimi spominskimi pričevanji prikažeta ta velik dogodek v revolucionarnem gibanju na domžalskem in kamniškem območju.

SPOMINI VIKTORJA AVBLJA

Veliki shod Ljudske fronte, ki je bil organiziran pred 40. leti, 23. maja 1937 na Taboru nad Ihanom, je zelo pomemben politični do-

Viktor Avbelj, sekretar celice KPS Dob – Prevoje, je bil eden poglavitnih organizatorjev ljudskofrontnega shoda na Taboru nad Ihanom 23. maja 1937. leta

(Nadaljevanje s 7. strani)

godek. Danes, po toliko letih, je že mogoče pa tudi že zelo potrebno vsaj v grobih obrisih določiti mesto in vlogo, ki jo je imel ta dogodek v razvoju napredne revolucionarne zavesti in dejavnosti v bivšem okraju Kamnik, pa tudi v širšem slovenskem prostoru. To je pomembno tudi zaradi tega, ker je potrebno ugotoviti, da so delovni ljudje teh krajev tudi na tem shodu jasno izrazili svojo pripadnost takratnemu naprednemu političnemu gibanju.

Shod Ljudske fronte na Taboru spada v vrsto tistih političnih dejanj, ki jih je v tistih časih organizirala Komunistična partija Slovenije, da je tudi na ta način uresničevala svoj politični program, program doslednega boja za koristi delovnega človeka. Spada torej med takšne politične dogodke, ki nimajo le trenutne vrednosti, ampak imajo vpliv na nadaljnji razvoj naprednega gibanja, so pa tudi pobudnik za nadaljnji razmah naprednih idej in različnih oblik za njihovo uresničevanje. In shod Ljudske fronte na Taboru je resnično pomenil zelo važen mejnik v razvoju gibanja Ljudske fronte v takratnem okraju Kamnik. Saj so bili tudi že preje dokaj pogosti in dokaj redni sestanki, na katerih so prisotni razpravljali o nalogah v zvezi z ljudskofrontnim gibanjem tako, da si je to množično politično gibanje že uspešno utiralo svojo pot. Toda teh sestankov, ki so sicer zajemali večji del sedanje domžalske in kamniške občine, so se udeleževali le najzavednejši. Tabor pa je v nasprotju s tem zelo na široko odprl vrata Ljudski fronti in kmečko-delavskemu gibanju v teh krajih.

Pri obujanju spominov na Tabor se je skoraj nujno potrebno ustaviti vsaj ob treh vprašanjih in sicer: kako je bil shod organiziran, kakšna je bila udeležba in kakšna je bila njegova vsebinska naravnost.

Pogoji za organiziranje takšnega shoda so bili tedaj vse prej kot ugodni. Seveda shoda ni bilo mogoče prijaviti, kot so to zahtevali predpisi — ker bi ga oblasti prepovedale — zato je bilo treba vse priprave izvesti vsaj toliko konspirativno, da policija oziroma žandarmerija ne bi prezgodaj zvedela za organizatorje, za kraj shoda in za njegov glavni namen. Važno je bilo torej, da oblasti ne bi onemogočile, da bi se shod vršil. Če bi zvedele za to pozneje, ko bi bile vse priprave že opravljene, to ne bi bilo več pomembno. Mogoče celo nasprotno. Dejstvo, da bi žandarji oziroma policija vedeli za organizacijo, bi shod na nek način celo legaliziralo. Da bodo zagotovo zvedeli za kraj in čas shoda, je bilo od vsega začetka jasno, saj je bila agitacija za udeležbo tako široka in toliko javna, da tega ni bilo mogoče prikriti. Tako je tudi bilo. Vse priprave so bile sicer opravljene, ne da bi kdo interveniral. Vse pa kaže, da je bila ljubljanska policija dokaj točno obveščena o pripravah, iz česar je bilo mogoče sklepati, da gre za večjo politično manifestacijo. Tako si je mogoče

razložiti, da je bilo mobilizirane toliko policije in žandarmerije, ki je nekaj časa prikrito, potem pa javno prisostvovala prihodu ljudi na zborni prostor in samemu poteku shoda, povorki in zaključni veselici.

Spominjam se, kako je prišlo do pobude, da se takšen shod Ljudske fronte organizira na območju sedanje domžalske občine. V manjšem obsegu je bil že preje organiziran tabor Ljudske fronte v Podgradu pri Zalogu. Udeležilo se ga je kakšnih deset fantov z območja domžalske občine. Vsem nam se je takoj zdela takšna oblika političnega delovanja zelo primerna. Poseben vtis so dajale napredne parole in pesmi in sploh celotno vzdušje. Ker je bilo takrat domnjenjeno, da naj takšni shodi Ljudske fronte postanejo ena od važnih oblik pridobivanja množic za napredne cilje in namene, je dal pobudo za tak shod v naših krajih tovariš Tone Tomšič. On je že preje prisostvoval ožjim ljudskofrontov-

Udeleženci ljudskofrontnega shoda na Taboru nad Ihanom 23. maja 1937

skim sestankom v Dobu, na Prevojah, v Lukovici in v Krašnji. Zato se ni bilo težko sporazumeti, da bi bila organizacija takšnega tabora v veliko pomoč razvoju množičnega političnega gibanja v teh krajih. Dogovorjeno je bilo, da vso skrb za organizacijo tabora prevzamejo člani celice Komunistične partije Dob-Prevoje, ki bodo v ta namen aktivirali tudi svoje sodelavce — komuniste in simpatizerje partije. Udeležbo iz Ljubljane in okolice je prevzel Tone Tomšič, ki naj bi oskrbel tudi govornika na shodu in sploh skrbel za vsebinsko stran shoda.

Izgleda, da je predlog, naj se shod organizira na Taboru nad Ihanom, dal Polde Miš, ki je te kraje najbolj poznal. Vendar je Tomšič hotel osebno preveriti, če je kraj dobro izbran. Zato si je skupaj z Vido Tomšič in nami domačini ogledal kraj, ki je bil določen za shod.

Osnovni namen shoda na Taboru je bil, da pritegne v ljudskofrontno gibanje čimveč prebivalstva teh krajev. Udeleženci iz drugih območij, zlasti iz Ljubljane in okolice, naj bi vplivali na splošno politično razpoloženje in s tem podprli politično dejavnost na tem območju. Zaradi tega je bilo zelo

važno, kako izvesti ustrezno agitacijo, da bi bila udeležba domačinov čim večja. To je bil preizkus sposobnosti in povezanosti članov partijske celice, ki se je po začetniških težavah leta 1934 v naslednjem letu toliko konsolidirala, da je začela razvijati zavestno organizirano politično dejavnost in se povezala z delavci po tovarnah in s kmečkim prebivalstvom, predvsem pa z mladino, ki je bila najmanj pod vplivom starega strankarstva in cerkve in najbolj dovzetna za napredne ideje. Ta sicer maloštevilna partijska celica je imela široko mrežo svojih sodelavcev in simpatizerjev in je takrat že kar uspešno obvladovala območje kamniškega okraja, zato je lahko uspešno vodila propagando za udeležbo. Seveda pa je bilo najlažje zagotoviti udeležbo delavcev. Že od znanih stavk na Duplici in na Količevem je bilo med delavstvom zelo ugodno politično razpoloženje. Razvila in utrdila se je njihova zavest o nujni solidarnosti med delav-

Tone Tomšič, organizacijski sekretar CK KPS

območja, je dajala shodu na Taboru značaj dobro organizirane množične politične manifestacije. Pri tem morda ni najpomembnejše število udeležencev, ampak je važnejši njihov sestav. Važno je bilo ali so udeleženci domačini takšni ljudje, ki bodo zaradi svojega osebnega ugleda in svoje pripravljenosti nosilci kasnejšega političnega delovanja v svoji okolici. Pozneje je bilo mogoče ugotoviti, da so številni udeleženci shoda resnično postali aktivisti Ljudske fronte.

Popolnoma upravičena je trditev, da je bil shod Ljudske fronte na Taboru nad Ihanom od vseh sličnih taborov najbolj množičen. Tedaj je bilo ocenjeno, da je bilo prisotnih okrog tisoč ljudi — od tega okrog štiritiso iz Ljubljane in okolice, ostali pa z območja današnje kamniške in domžalske občine.

Največ je bilo delavcev. Ti so imeli večino zlasti med udeleženci — domačini. Pa tudi iz Ljubljane in okolice je bilo poleg študentov in izobražencev veliko delavcev iz tovarn Saturnus, Eifler, Eka, Hribar, Avtomontaža, Unitas in drugih.

Se posebej je zanimivo, da se je shoda udeležilo tudi večje število kmetov z območja domžalske občine. Med udeleženci je bilo sorazmerno veliko število žensk in tudi mladine.

Takšna udeležba že sama kaže na to, da je bila v 1937. letu politična situacija zrela za široko množično napredno ljudsko gibanje. Za razpoloženje prebivalstva teh krajev je bilo pomembno, da je bila tolikšna udeležba po številu, da so bili udeleženci iz različnih območij in da so bili prisotni ugledni ljudje. To je v njih pobudilo samozavest, občutek množičnosti, organiziranosti in usklajenosti z resničnimi ljudskimi interesi.

Vsebinsko je izzvenel celoten shod s povorko in skupaj z zaključno veselico zelo vsestransko, politično zrelo, revolucionarno in optimistično obenem. To je tudi lahko, saj je minil komaj mesec dni od ustanovnega kongresa KPS, ki je ocenil takratni politični položaj in določil linijo bodočega delovanja slovenskih komunistov. Shod na Taboru je bil tedaj ugodna pri-

(Nadaljevanje na 9. strani)

lika, da so nekateri od teh sklepov preverijo v praksi. Prav gotovo je bila vsebina shoda povezana s kongresnimi sklepi in močno pod njihovim vplivom. Nosilci te vsebine so bili najvidnejši komunisti med njimi Tone Tomšič, Pepca Kardelj, Oskar Kovačič, Vida Tomšič, Angelca Ocepek in vrsta drugih poznanih borcev za pravice delovnega človeka.

Kakšna je bila pravzaprav vsebina shoda Ljudske fronte na Taboru, je mogoče najbolje prikazati z opisom razpoloženja in nosilnih parol, ki so se nanašale na notranje odprta družbena, politična, gospodarska in socialna vprašanja in na zunanje politična stališča in zahteve. Takoj je treba povedati, da je vsebina shoda močno vplivala na razpoloženje prebivalstva še dolgo po shodu, posebno pa na razpoloženje nekaterih tistih udeležencev shoda, ki so do takrat na takšne politične akcije gledali z nezaupanjem.

Politična gesla, pa tudi celotno vzdušje med prisotnimi udeleženci, so pravzaprav pomenila potrditev pravilnosti ocen in sklepov ustanovnega kongresa Komunistične partije Slovenije. To je bil dokaz več, da so bile kongresne ocene realne, da so temeljile na poznavanju razpoloženja med ljudmi. S svojo širino in pestrostjo udeležbe je bila to potrditev partijske linije o Ljudski fronti. Obenem je bil to zelo uspešen primer legalizacije delovanja partije in njenih članov. Shod Ljudske fronte na Taboru se je pokazal tudi kot najprimernejša oblika povezovanja partije in njenega članstva z delovnimi množicami in to na osnovi najnaprednejših načel in zahtev o ureditvi političnih, gospodarskih in kulturnih odnosov v tedanji družbi.

Vsakomur, ki je bil prisoten na Taboru so ostala v ušesih vsaj štiri politična gesla, ki so zadevala zunanjo politiko in sicer:

- za solidarnost delavskega razreda vsega sveta;
- proti fašizmu – italijanskemu in nemškemu; proti peti koloni; za mir in proti vojni;
- za pomoč španski revoluciji; proti fašistični intervenciji;
- za prijateljstvo s Sovjetsko zvezo.

To pa so bila med drugimi tudi gesla, ki jih vsebuje Manifest ustanovnega kongresa KPS. Udeleženci shoda na Taboru so brez vsakega dvoma sprejemali takšno zunanjo politiko, s čimer so se izrekli tudi za stališče Komunistične partije o zunanji politiki.

Vsebinska shoda je bila izpolnjena tudi z gesli, ki so opredeljevala odnos do nekaterih nerešenih vprašanj notranjega življenja, razvoja in odnosov. Med drugimi:

- za enakopravnost in bratstvo jugoslovanskih narodov in proti vladajočim klikam in srbskemu hegemonizmu;
- za izvedbo agrarne reforme. Zemljo tistemu, ki jo obdeluje;
- za žensko enakopravnost;
- za demokracijo;
- za zvezo delavcev in kmetov;

Udeleženci ljudskofrontnega shoda na Limbarski gori 6. junija 1937

- za odpis kmečkih dolgov;
- za pravične davke.

V razgovoru z udeleženci po samem shodu je bilo kaj lahko ugotoviti, da so ta gesla izražala splošno stisko, ki je tiste čase zaposlevala in prizadevala slovenskega človeka.

K vsebini je mogoče prišteti tudi dejstva, da so se ves čas shoda na vidnih mestih in sploh med udeleženci pojavile in vzdržale slovenske zastave, ki so bile včasih improvizirane z rutami treh barv, da so udeleženci ves čas shoda, povorke in veselice peli delavske in revolucionarne pesmi, da so pozdravljali z dvignjeno pestjo in z vzklikom „družnost“. K vsebini spada tudi razpečevanje napredne literature in pobiranje prispevkov za Rdečo pomoč.

Približno tako bi bilo mogoče označiti vsebino shoda, povorke in zaključne veselice. Takšna vsebina je pustila na vseh nas neizbrisne vtise in spomine. Zato je bil shod tako pomemben za nadaljnji politični razvoj v današnji domžalski in kamniški občini.

Takšni vsebini pa je dvignilo ceno še dejstvo, da je vsemu temu dogajanju prisostvovalo veliko število žandarmerije iz žandarmerijskih postaj okraja Kamnik in večje število ljubljanske uniformirane in civilne policije, ki pa se med prireditvijo ni upala vmešavati. Splošno razpoloženje je bilo tudi toliko razgreto in sproščeno, da bi nobeno vmešavanje ne moglo uspeti. Šele, ko so se udeleženci vračali domov, so policijske in žandarmerijske zasede nekatere od njih legitimirale. Zelo ugodno je odmevalo med prebivalstvom tudi dejstvo, da so nekaj dni po shodu aretirali kakih deset domačinov, ki so jih imeli za organizatorje, da so bili sicer obsojeni na denarne in zaporne kazni, da pa je vse kaznovane Upravno sodišče v Celju oprostilo vsake kazni. To pa je bil najbrž tudi že dokaz slabosti tedanje oblasti, ki si ni smela dovoliti ukrepov, ki bi prizadejali večje število ljudi.

Zanimivo je kako Alenka Nedog v knjigi o Tonetu Tomšiču piše:

„Najbolje obiskan in pripravljen je bil izlet 23. 5. 1937 v Ihanu nad Domžalami. Tu se je zbralo okrog 500 delavcev, nameščencev, obrtnikov in študentov iz Ljubljane ter tristo domačinov. Ljubljanski poli-

cisti in orožniki niso bili zmožni razgnati zborovalcev, ki so po političnih govorih v strnjenem sprevodu krenili v Domžale in manifestirali za Ljudsko fronto, svobodo Slovenijo in Sovjetsko zvezo.“

K vsebini takšne prireditve, ko je bil shod Ljudske fronte na Taboru, spada tudi priložnostni govor. Šele na samem zborovanju pa smo zvedeli, da bi moral imeti takšen govor Ivan Kreft, da pa opravlja takšne naloge v Ljudski fronti in kmečodelavskem gibanju, ki ne dovoljujejo, da bi se preveč izpostavljali. Kar na samem kraju je bilo dogovorjeno, naj govori eden izmed domačinov. Tako se je zgodilo, da je shod in vse udeležence v imenu prebivalstva teh krajev pozdravil Polde Miš iz bližnje vasi Gorjuša. S svojo orjaško in izrazito postavo ljudskega tribuna je napravil zelo ugoden vtis na udeležence. Priložnostni govor si je, na dveh in pol straneh, pripravil domačin Ivan Kočar iz Doba, krojaški pomočnik, ki je obenem štu-

diral na ljubljanski gimnaziji. Ta govor je vseboval v glavnem zgoraj opisano politično in akcijsko naravnost shoda. Govor so prekinjali aplavzi, ki so nudili priliko za že omenjena napredna politična gesla.

Takšna vsebinska naravnost shoda Ljudske fronte na Taboru je gotovo pomenila uresničevanje sklepov ustanovnega kongresa KPS, konkretno na prilike v okraju Kamnik pa je imela zelo pozitivne vplive. O vsebini je bilo namreč še dolgo govora. Že v naslednjem mesecu juniju je v demonstracijah proti Živkoviču v Ljubljani sodelovalo blizu sto ljudi iz teh krajev. Za državnozborne volitve 1938. leta so bili izpolnjeni pogoji in pobrani potrebni podpisi predlagateljev za samostojno kandidatno listo. Po dogovoru s krščansko socialistično skupino, je bila vložena skupna kandidatna lista, ki je v okraju Kamnik na javnih volitvah dobila okrog 800 glasov. To pa je že bil dokaz široke povezanosti komunistov, ki so vodili priprave na volitve. To je bil obenem dokaz, da je v ljudi prodrla zavest Ljudske fronte, dokaz vse večje osveščenosti in aktivnega vključevanja ljudi v napore za uresničevanje naprednih idej in akcij.

Pozitiven rezultat shoda na Taboru je bil tudi v tem, da so bile odslej vzpostavljene stalne zveze z Ljubljano po liniji Komunistične partije, Ljudske fronte in KDG, kasneje po liniji delavskih kulturnih društev Vzajemnosti. Stalno so bili ti kraji oskrbljeni z literaturo propagandnega in študijskega značaja.

Zaradi vsega tega je upravičeno šteti shod Ljudske fronte na Taboru za politično-revolucionarno dejanje trajnejšega pomena in vpliva.

SPOMINI STANKA STARINA

V okolici Doba smo se komunisti največkrat zbirali na domu Martina Koželja. Ta je bil sicer krojač, vendar je imel tudi neke vrste kavarno. Tu smo imeli možnost, da se sestajamo, čitamo časopise, knjige in tudi ilegalno literaturo. Sem so prihajali tudi partijski simpatizerji.

V letu 1934, ko je prišel v službo k Medič-Zanklu (sedanji Helios) inženir kemije Mirko Košir, ki je tedaj menda delal v Pokrajinskem komiteju KPJ za Slovenijo, se nam je pridružil in vzpostavil vezi z nekaterimi, za katere je smatral, da so zanesljivi. Spomnim se, kako je pojasnjeval ekonomski razvoj v Sovjetski zvezi, organiziranost in razvoj marksistične misli pri nas. Istega leta je organiziral partijsko celico, v kateri nas je bilo okoli 11 članov. Vsi se namreč nismo dobivali nikoli skupaj, ker smo nekatere smatrali, da niso povsem zanesljivi. To je bil čas, ki je zahteval popolno zanesljivost in konspiracijo komunistov.

Dokončno je bila celica Dob-Prevoje formirana koncem leta 1935, ko je prevzel funkcijo sekretarja Viktor Avbelj. Sestajali smo se pri Martinu Koželju, na Prevojah

Stanko Starin, član partijske celice Dob – Prevoje je sodeloval pri pripravi na ljudskofrontni shod na Taboru nad Ihanom

pri Avbljevih, ali v Šentvidu v mle-karni, kjer je delal Viktor Avbelj, pri Kepicu na Podrečju in v okoliških gostilnah in gozdovih. Sestajali smo se v manjših skupinah in na teh sestankih sprejemali vrsto nalog: pridobivati simpatizerje, trositi letake ob spominskih dnevih

(Nadaljevanje na 10. strani)

(Nadaljevanje z 9. strani)

in lepiti na vidnih mestih razne parole, udeleževati se manifestacij in demonstracij, organizirati zbiranje denarnih sredstev za Rdečo pomoč za zaprte tovariše ali njihove družine, ki so bile mnogokrat v težkem gmotnem položaju in to zaradi tega, ker so bili njihovi hranilci v zaporu. Razpravljali pa smo tudi o udeležbi na volitvah. Spomnim se tudi stavke papirničarjev, ki se je začela zaradi odpusta Franca Bukovca. Stavka je trajala dva meseca in se uspešno končala. Tovariš Franc Bukovec je bil dober organizator in zelo priljubljen pri ljudeh in je kot član KPJ vodil to stavko, ki so jo podprli tudi okoliški kmetje, saj so prispevali veliko živeža in tudi moralno bodrili delavce. V tem času se je tudi dobska organizacija vključila v akcijo za zbiranje sredstev pri kmetih.

Zaradi zbiranja podpisov proti prepovedi Ljudske pravice, nas je bilo leta 1936 več zaslišanih na sodišču na Brdu pri Lukovici.

Ravno tako smo zbirali denar za španske borce in njihove družine in to pri delavcih in kmetih. Bil sem blagajnik in sem zbrana sredstva pošiljal naprej in to takrat, ko se je zbralo okoli 200 din. Denar je prenašal Jože Pristov iz Prevoj, ker je bil kot mizar zaposlen v Ljubljani. Tovariš Viktor Avbelj je vzdrževal zvezo med Ljubljano in našo organizacijo. Prinašal nam je tudi veliko partijskega gradiva in posredoval smernice za naše delo. V tem času so bili tudi številni shodi Ljudske fronte, med katerimi je bil eden največjih na Taboru nad Ihanom. Vse te shode Ljudske fronte je organizirala in vodila Komunistična partija. Do zbora Ljudske fronte na Taboru nad Ihanom je prišlo na pobudo partijskega foruma. V ta namen so prišli v Dob Tone in Vida Tomšič ter Viktor Avbelj. Od tu smo odšli gledat prostor, na katerem naj bi bil shod. Glede na to, da je bil prostor primeren tudi za večjo množico ljudi, smo se sporazumeli, da začnemo s pripravi. Kot člani partije smo bili zadolženi za posamezne naloge. Tovariš Viktor Avbelj je bil zadolžen, da se poveže z Bukovcem, ki naj organizira večjo udeležbo delavcev iz tovarne. Poleg tega je bil zadolžen za usmerjanje udeležencev iz Ljubljane, ki so prišli z vlakom v Domžale in pa tudi tistih, ki so prišli s kolesi. Jaz sem bil zadolžen za kažipote na razpotju pri Krumperku, Polde Miš za prostore, kjer bi udeleženci spravili kolesa ter za udeležence, ki so bili zadolženi za obveščanje.

Na dan shoda sem dobil pismo, ne morem se spomniti, kdo mi ga je izročil, z nalogo, da ga oddam mežnarju, ki je bil lastnik zemljišča, na katerem je bil shod. Pismo sem oddal okoli osme ure in ko ga je odprl je skomignil z rameni. Vprašal sem ga, če je vse v redu, vendar ne bom spomnil, kaj je odgovoril na vsebino pisma. Rekel pa je, da so žandarji že jutraj bili tam in da se sedaj nahajajo v bližnjem gozdu. Vendar takrat nisem videl nikogar. Šel sem nazaj na

Krumperk, kjer me je čakala bodoča žena. Polde Miš je že imel pripravljen prostor za kolesa. Nekaj pred deveto uro sva se z bodočo ženo napotila nazaj na Tabor, kamor so že prihajali prvi udeleženci. Tedaj pa sem videl v bližnjem gozdu žandarje. S Tabora sem se vnil na križišče pri Krumperku, kjer sem usmerjal udeležence, ki so prihajali v skupinah. Tudi Polde Miš je odšel s Krumperka in prepustil kolesa drugim. Po razgovoru z njim sem se odpravil nazaj na Tabor, kjer je bilo že veliko udeležencev shoda. Pred hišo so stali žandarji in šef policije Vrečar. Udeleženci shoda so bili zelo razporejeni.

Na tem shodu so bili v precejšnjem številu prisotni tudi člani iz vodstva Komunistične partije, delavci iz Satumusa, Vevč, Polja pri Ljubljani, Zadobrave, med katerimi so bili že tudi izkušeni komunisti. Prišli so tudi delavci z Duplice in ostalih okoliških krajev. Vseh udeležencev na Taboru je bilo okoli tisoč in so bili mladi, stari, delavci, kmetje in delovna inteligenca. Žandarmenija ni skušala preprečiti shoda, ker se je zavedala svoje nemoči in je zaradi tega v glavnem samo opazovala. Polde Miš je stopil na vinski sod in pozdravil udeležence shoda, nato bi moral govoriti Ivan Kreft, pa zaradi kompromitiranosti ni govoril. Organizatorji so se nato dogovorili za govor s tovarišem Kočarjem, ki je govoril prepričljivo o izkoriščanju delavcev in kmetov ter o potrebi njihove enotnosti. Med udeleženci je prevečala spontanost, medklici o svobodi in Matiji Gubcu ter razlegale so se borbene pesmi: Bratje le k soncu svobodi, Hej Slovani in druge. Bilo je tudi nekaj delavskih zastav. Ljudje so se zadržali na kraju shoda približno dve uri. Okoli popoldneva pa so se udeleženci začeli vračati proti domu. Spomnim se povorke udeležencev shoda na čelu s starim avtom in slovensko zastavo, ki so šli čez Gorjušo proti Dobu. V sprevodu smo peli revolucionarne pesmi in dvigali pesti v pozdrav. Ustavili smo se v gostilni pri „Marinčku“ v Dobu. V gostilni je bilo polno ljudi in udeleženci iz Ljubljane ter okolice so se okoli 17. ure poslovili z željo, da se zopet kmalu vidimo. Na poti proti domu so žandarji ustavljali posamezne udeležence in hoteli vedeti od njih, kdo je bil organizator tega shoda. Domnevam, da so le malo izvedeli. Za ta shod na Taboru se je že dalj časa govorilo in lahko rečem, da je veliko prispeval k utrjevanju delavsko-kmečkega gibanja. Le nekateri klerikalci, bolje povedano njihov tisk, so oznanjali, češ kako komunisti – rdečkarji hočejo spremeniti uveljavljeni red. Še isti teden so se začele aretacije, ne vem točno, koliko je bilo aretiranih in obsojenih. Vem le, da Viktorja Avblja, Ivana Kočarja, Franca Bukovca, Jožeta Pristova in Stanka Starina. Najprej so nas pripeljali na Okrajno glavarstvo v Kamnik, kjer smo bili zaslišani in obsojeni na 5000 din globe in mesec dni zapora, kljub temu da ni nihče ničesar priznal.

Potem so nas pripeljali v policijske zapore v Ljubljani. V tem času, ko smo bili mi že zaprti, so privedli tudi Oskarja Kovačiča. Ko so ga vodili po hodniku je na glas kričal in spraševal zakaj so ga aretirali, ker ni nič kriv in da bo toliko časa odklanjal hrano, dokler bo zaprt. S tem nam je dal znak, da se naj njemu pridružimo tudi ostali. In resnično smo odklanjali vsako hrano, kljub temu, da so nas silili in prosili. V zaporu smo bili tri dni, potem so nas na podlagi amnestije izpustili.

Po shodu smo se kmalu sestali v gozdu pri gradu Krumperk s tovarišem Oskarjem Kovačičem iz Centralnega komiteja KPS. Spomnim se nekaj tovarišev, ki so bili tedaj prisotni: Viktor Avbelj, Ivan Kočar, Janez Kotnik, Janez in Jože Pristov, Milan Starin in Viktor Dobravec. Na sestanku smo sklenili ustanoviti partijsko celico

tudi v Bonačevi tovarni na Količevem.

Leta 1939 sem bil na sestanku, na katerem smo razpravljali o tem, da je potrebno v tovarnah, če je le mogoče, organizirati partijske celice. Takrat sem delal v Induplati v Jaršah, kjer sem organiziral partijsko celico, v kateri so bili: Andrej Jeretina, Stane Čad, Jaka Jankovič; kandidati pa so bili: Niko Rakar, Jože Skok, Jože Radmelič in po imenu neki Edvard. Poleg tega pa je bilo med delavci še precej simpatizerjev. Zelo aktivno smo delali zlasti v delavskem sindikatu in se preko njega borili za izboljšanje življenja delavstva in proti sindikatu Zveze združenih delavcev, ki so ga organizirali grobeljski misionarji in preko njega poizkušali razbiti enotnost delavstva; mi pa smo se borili za enotne bojne nastope.

SIMPOZIJ ZGODOVINARJEV O KRAJEVNI ZGODOVINI

v počastitev 40. letnice ljudskofrontnega shoda na Taboru nad Ihanom in 25-letnice KRONIKE, časopisa za krajevno zgodovino, v KINODVORANI v Domžalah 19. in 20. maja 1977.

Prvi dan ob 9.30 uri: Referati o zgodovini domžalske občine od antike do današnje socialistične graditve.

Drugi dan ob 9. uri: Referati o dosedanjih rezultatih raziskovanja krajevne zgodovine na Slovenskem in o metodologiji proučevanja obdobja med dvema vojnama, NOB in socialistične graditve na območjih Slovenije.

Ker bodo na simpoziju sodelovali najvidnejši slovenski zgodovinarji, ki proučujejo krajevno zgodovino, bo to brez dvoma velikega pomena za našo občino in spoznavanje njene zgodovine.

PROGRAM

svečanosti ob 40-letnici ljudskofrontnega shoda na Taboru nad Ihanom

SOBOTA, 21. maja:

ob 18. uri NA TABORU NAD IHANOM

POZDRAV UDELEŽENCEM – predsednik pripravljalnega odbora Franc GNIDOVEC

SLAVNOSTNI GOVOR – sekretar Republiške konference ZSMS Vito HABJAN

ODKRITJE spominskega obeležja – sekretar komiteja OK ZKS Milan NARAT

KULTURNI PROGRAM – Moravska godba, Stobljanski oktet, recitatorji, dramska skupina MAVRICE, vojaški kasarne Bratstvo in enotnost, mladinci kviz tekmovanja ob letošnjih obletnicah in taborniki

TOVARIŠKO SREČANJE OB TABORNEM OGNJU

NEDELJA, 22. maja:

ob 10. uri PRI JAMARSKEM DOMU NA GORJUŠI

VELIKO ZBOROVANJE – pozdravni nagovor predsednice OK SZDL Marije IVKOVIČ

SLAVNOSTNI GOVOR – narodni heroj in član Sveta federacije Viktor AVBELJ–Rudi

POZDRAVNO PISMO – predsednica OK ZSMS Vera GROŠELJ

KULTURNI PROGRAM – mladinski in odrasli pevski zbori, Domžalska in Mengeška godba in recitator Milan MARINIČ

TOVARIŠKO SREČANJE – OBUJANJE SPOMINOV – OGLED ZNAMENITOSTI V OKOLICI IN SPOMINSKEGA OBELEŽJA NA TABORU – PLES IN RAZVEDRILO